

† Ὁ Ἀβύδου Κύριλλος

Πρὸς τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Πρακτορεῖο Εἰδήσεων Romfea.gr

Σχολιασμὸς συνέντευξης τοῦ Μητροπολίτου Βολοκολάμσκ
κ. Ἰλαρίωνα

Ἀγαπητέ κ. Πολυγένη!

Στις 26 Ἰανουαρίου 2021 δημοσιεύσατε συνέντευξή σας μέ τόν Μητροπολίτη Βολοκολάμσκ κ. Ἰλαρίωνα, στήν ὁποία γίνεται ἀναφορά σέ πολλά θέματα: Ἡ πανδημία τοῦ κορονοϊοῦ, ἡ μή συμμετοχή τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας στή σύνοδο τῆς Κρήτης, ἡ ἀποστολική διαδοχή στή χειροτονία τοῦ Μακαρίου Μαλέλιτς, ἡ ἔνταξη τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας τῆς Διασπορᾶς στό Πατριαρχεῖο Μόσχας, ἡ εἰσβολή τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας στό ἔδαφος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γεωργίας, ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος ἀπό τόν Τουρκικό ζυγό μέ τή βοήθεια τῆς Ρωσσίας, ἀκόμα δέ καί ἡ γνωριμία μου μέ τόν κ. Ἰλαρίωνα καί οἱ προσωπικές μεταβάσεις μου στή Μόσχα.

Θά ἐπιθυμοῦσα νά κάνω μερικές παρατηρήσεις στίς ἀπόψεις τοῦ κ. Ἰλαρίωνα, δεδομένου ὅτι μοῦ δημιουργήθηκε βάσιμα ἡ ἐντύπωση, ὅτι ἡ συνέντευξη δόθηκε πρωτίστως γιά νά χαρακτηρισθεῖ ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης ἀπατεώνας καί στήν προσπάθεια νά ἀντικρουθοῦν ἐπιχειρήματα ἑνός πρόσφατου ἄρθρου μου γιά τήν Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Οὐκρανίας.

Οἱ παρατηρήσεις μου εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. Ὅποιος πραγματικά πιστεύει, ὅτι ἡ λοίμωξη δέν μεταδίδεται μέ τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Χριστοῦ δέν ἀπολυμαίνει οὔτε ἀλλάζει λαβίδες καί δέν χρειάζεται νά καταφεύγει στή γιά ἄλλη περίσταση γνώμη τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, γιά νά δικαιολογήσει τή λανθάνουσα ἀπιστία καί ἀβεβαιότητα. **Ἄγνόησε τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο¹ τούς ὑποτιθέμενους κινδύνους, ὅταν ἀπεφάνθη, ὅτι ὀφείλει νά συνεχισθεῖ ὁ ἴδιος τρόπος τῆς Θείας Κοινωνίας;** Διακεκριμένοι ἐπιστήμονες διαβεβαιώνουν, ὅτι ὁ ἴος δέν μεταδίδεται διά τῆς σιέλου. Δέν ὑπάρχει ἄλλωστε κάποια ἐπιστημονική

---

1. <https://ec-patr.org/anakoinosi-25is-iouniou-2020/>.

Έρευνα πού νά καταδεικνύει τό αντίθετο. Δέν εἶμαι εἰδικός οὔτε γιατρός – εἶναι ἐξ ἄλλου νωρίς– γιά νά κρίνω τήν ἀποτελεσματικότητα τοῦ ρωσικοῦ ἐμβολίου καί τῶν ἄλλων ἐμβολίων καί νά ἐξάρω μάλιστα τήν ἀνωτερότητα τοῦ πρώτου. Στήν παρούσα ὁμως φάση εἶναι πρῶϊμο νά ἐκφράζει κανεῖς παρόμοιες βεβαιότητες ὑποκινούμενος πρῶτιστως ἀπό ἐθνικιστές ἀγκυλώσεις. Αὐτό δέν ἀφορᾷ μόνο τή Ρωσσία, ἀλλά καί ἄλλες χῶρες, ὅπως ἡ Ἀγγλία. **Αδιάλειπτη ἡ προσευχή μας ὁ Θεός νά ἀπαλλάξει τόν πλανήτη ἀπό τήν ἐνσκήψασα μάλιστα καί τά παρασκευσθέντα ἢ παρασκευαζόμενα ἐμβόλια νά ἀποδειχθῶν ἀποτελεσματικά.**

2. Ἡ κύρια καί μοναδική αἰτία τῆς μὴ συμμετοχῆς τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας στή σύνοδο τῆς Κρήτης εἶναι **ἡ ὑπ’ αὐτοῦ ἀμφισβήτηση τοῦ Πρωτείου τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.** Ὅποιος ἔχει μελετήσῃ τήν κριτική τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας² στό κείμενο τῆς Ραβέννας³ το καταλαβαίνει πολύ καλά αὐτό. Τό κείμενο αὐτό δέν γράφτηκε γιά νά ἀντιπαρατεθεῖ στή Ρωμαιοκαθολική ἀντίληψη γιά τό Πρωτεῖο. Αὐτή εἶναι δεδομένη. Γράφτηκε γιά νά μᾶς πει, ὅτι ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὡς Πρῶτος δέν ἔχει καμιά ἀρμοδιότητα καί τό Πρωτεῖο τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι **κενό περιεχομένου.** Ἡ ἀποδοχή μιᾶς τέτοιας ἀποψῆς συνιστᾷ **ἀνατροπή τῆς διδασκαλίας τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί ἀνατροπή τῆς ἱστορικῆς καί κανονικῆς παράδοσης αἰώνων.** Πῶς θά μπορούσε τό Πατριαρχεῖο Μόσχας νά ἀναγνωρίσει ἔμμεσα τό Πρωτεῖο τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, σέ μιά σύνοδο πού θά συγκαλοῦσε καί θά προήδρευε ὁ Κωνσταντινουπόλεως;

3. Τό Πατριαρχεῖο Μόσχας δεσμεύτηκε τόν Ἰανουάριο τοῦ 2015 γιά τή συμμετοχή του στή σύνοδο τῆς Κρήτης ἐγγράφως. Δεσμεύτηκε μάλιστα γιά τή συμμετοχή του διά τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου προφορικῶς καί στήν περίπτωση πού κάποια Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δέν προσήρχετο στή Σύνοδο⁴.

---

2. <http://mospat.ru/2013/12/26/news96344>.

3. <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=gr&id=848&tla=gr>

4. Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, *Πατριαρχικός Λόγος περί τήν Αγίαν καί Μεγάλην Σύνοδο*, Ἀθήναι 2017, 22. «Ἐάν παρά τας καταβληθείσας προσπάθειας τῆς ὑμετέρας Παναγιότητος καί τῶν ἄλλων Προκαθημένων τῶν κατά τόπους Ἐκκλησιῶν δέν ἐπιτυχάνεται, δέν διασφαλίζεται ἡ συμμετοχή μιᾶς Ἐκκλησίας εἰς τήν Σύνοδο, κατά τήν συνάντησιν τῶν Προκαθημένων τήν 16^{ην} Ἰουνίου εἰς τήν Κρήτην πρὸς ἐξέτασιν τοῦ Σχεδίου Μηνύματος, δυνάμεθα νά λάβωμεν ἀπόφασιν, ἡ ὁποία θά παράσχη τήν δυνατότητα διεξαγωγῆς τῆς Συνόδου παρά τήν ἀπουσίαν μιᾶς ἢ πλειόνων Ἐκκλησιῶν, διότι ἄλλως θά

Ἐγνώριζε ἐπίσης, ὅτι τό Πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας δέν εἶχε δεσμευτεῖ γιά τή σύγκληση τῆς Συνόδου ἐξ αἰτίας τοῦ θέματος τοῦ Κατάρ. Αὐτό ἦταν τοῖς πᾶσι γνωστό. Ἐν τούτοις διαβεβαίωσε τή συμμετοχή του στή σύνοδο.

Μέ αὐτά τά δεδομένα καί παρά τήν ἀθέτηση τῆς ἀνωτέρω ὑποσχέσεως εἶναι λυπηρό, ὁ Μητροπολίτης Ἰλαρίων νά ἐμφανίζει τή συμμετοχή τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας στή Σύνοδο **ὡς προῖόν συναλλαγῆς: Ὁ μὲν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως δέν θά ἀπέδιδε αὐτοκεφαλία στήν Οὐκρανία, τό δέ Πατριαρχεῖο Μόσχας θά συμμετεῖχε στή Σύνοδο, σάν νά μᾶς ἔκανε χάρη!** Τό μεγάλο πρόβλημα τῆς Οὐκρανίας ἦταν γνωστό. Οἱ Οὐκρανοί εἶχαν ζητήσει κατ' ἐπανάληψη στό παρελθόν ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη τήν αὐτοκεφαλία τους, τό αἶτημα δέ αὐτό ὑπεβάλλετο ἐντονότερα μετά τήν διάλυση τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης καί τή δημιουργία ἀνεξάρτητου Οὐκρανικοῦ κράτους. Τήν ὑπαρξη τριῶν διαφορετικῶν Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν στήν Οὐκρανία ἐγνώριζε πολύ καλά καί τό Πατριαρχεῖο Μόσχας, χωρίς νά θελήσει νά ἐνσχύσει στήν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος. Ἦταν αὐτονόητο, ὅτι μέχρι τήν ἀπόδοση τῆς αὐτοκεφαλίας ὁ Μητροπολίτης Ὀνούφριος ἦταν ὁ μόνος κανονικός ἱεράρχης στήν Οὐκρανία, εἴτε τό εἶπε αὐτό ὁ πατριάρχης Βαρθολομαῖος, εἴτε ὄχι.

Ἡ ἐνδεχόμενη ἔγκριση τοῦ κειμένου περὶ Αὐτοκεφαλίας ἀπό τή Σύνοδο τῆς Κρήτης ἐξ ἀντικειμένου δέν θά μπορούσε νά ἀποτρέψει τήν ἀνακήρυξη αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας στήν Οὐκρανία, γιατί ἡ Οὐκρανία ἀποτελοῦσε δικαιοδοσία τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως πού ποτέ δέν παραχωρήθηκε στή Μόσχα. Τό κείμενο προέβλεπε μὲν τή συναίνεση τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν ὁποία θά γινόταν ἡ ἀπόσπαση τῆς νέας αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας⁵, αὐτό ὅμως δέν μπορούσε νά ἔχει ἐφαρμογή στήν περίπτωση τῆς Οὐκρανίας, δηλ. **δέν χρειαζόταν ἡ συναίνεση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, ἀφοῦ ἀποτελοῦσε δικαιοδοσία τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.**

Ἐπειδή ὅλα τά παραπάνω εἶναι δεδομένα καί ἀδιαμφισβήτητα τίθεται τό ἐρώτημα: **Ποῖός ἐξαπάτησε ποιόν;** Ποῖός δέν τήρησε τίς δεσμεύσεις του; Θά ἦταν βεβαίως χρήσιμο νά ἀποφεύγονται ὀξεῖς ἐκφράσεις πού ἀφοροῦν

εὑρεθῶμεν πράγματι πρό ἀδιεξόδου». (Βλ. καί Πρακτικά Συνάξεως Προκαθημένων τόν Ἰανουάριο 2016, σελ. 256).

5. Τό κείμενο ἐγίνε ἀντικείμενο συζήτησης ἀπό διορθόδοξη προπαρασκευαστική ἐπιτροπή πού συνήλθε 9-17 Δεκεμβρίου 2009 στό Σαμπεζύ, ἐπεξεργασθεῖσα ἕνα προηγούμενο σχέδιο κειμένου τοῦ ἔτους 1993. Βλ. *Ἐπίσκεψις* 498 (1993) 24-25 καί *Ἐπίσκεψις* 707 (2009) 9.

μάλιστα τό πρόσωπο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἀφοῦ ὅλοι μας ἀνήκουμε στήν ἴδια οἰκογένεια καί θά ξαναβρεθοῦμε πάλι μαζί, ὅταν συνειδητοποιηθοῦν πράγματα πού τώρα φαίνεται νά εἶναι δύσκολο νά κατανοηθοῦν.

4. Τό ἐπιχείρημα, ὅτι τό Πατριαρχεῖο Μόσχας δέν συμμετεῖχε στή σύνοδο τῆς Κρήτης, γιατί τρεῖς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ἐδήλωσαν προηγουμένως, ὅτι δέν θά συμμετάσχουν εἶναι αἰῶλο. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας καί τῆς Βουλγαρίας ἐπικαλέστηκαν τήν τελευταία στιγμή καί ἐν τῶν ὑστέρων θεολογικά προβλήματα τῶν κειμένων, τά ὁποῖα προετοιμάζονταν γιά 40 χρόνια. Ἐτσι τό Πατριαρχεῖο Μόσχας βρῆκε τήν εὐκαιρία νά δικαιολογήσει τή δική του ἀποχή ἀπό τή σύνοδο. Ὅποιος εἶχε διαφωνία σέ ὀτιδήποτε ἔπρεπε νά πάει στή σύνοδο καί νά τήν ἐκφράσει. Μποροῦσε μάλιστα νά ματαιώσει καί τήν ἔγκριση κειμένων. **Ἄντ' αὐτοῦ προτιμήθηκε ἡ ἀποχή.** Τό Πατριαρχεῖο Μόσχας ζήτησε 15 ἡμέρες πρῖν τήν ὀρισθεῖσα ἡμερομηνία σύγκλησης τῆς Συνόδου στήν Κρήτη τήν σύγκληση προσυνοδικῆς Διάσκεψης γιά τήν ἐπίλυση τῶν ἐγερθέντων ἐνστάσεων ἀπό τίς τρεῖς Ἐκκλησίες. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ὀρθά ἀπέρριψε τό αἴτημα αὐτό. Ὅτι δέν εἶχε προβληθεῖ στή διάρκεια 40 ἐτῶν προετοιμασίας τῆς συνόδου, θά μποροῦσε νά ἐπιληθεῖ λίγες ἡμέρες πρῖν ἀπό τή Σύνοδο. Γιατί ὁμως δέν θά μποροῦσε νά ἐπιλυθεῖ καί στή Σύνοδο; **Εἶναι προφανές, ὅτι τό Πατριαρχεῖο Μόσχας ἐπεδίωκε τήν πλήρη ματαίωση τῆς Συνόδου. Ἀπέτυχε.** (Ὅσο γιά τήν ἐν πολλοῖς παιδαριώδη θεολογική κριτική ἐπί τῶν κειμένων πρῖν ἢ μετὰ τή διεξαγωγή τῆς Συνόδου ἔχω ἀναφερθῆ σέ ἄλλο μου ἄρθρο⁶. Ἀναμένουμε ἀκόμα 5 χρόνια μετὰ τά πορίσματα τῶν ἐπιτροπῶν, στά ὁποῖα ἔχουν παραπεμφθεῖ τά κείμενα τῆς Κρήτης πρὸς ἀξιολόγηση).

5. Ἀναφερόμενος στό ἄρθρο μου γιά τήν Οὐκρανία ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Βολοκολάμσκ, περιορίζεται στά ὅσα ἔγραψα γιά τό Μακάριο Μαλέλιτς, γιά τήν κανονικότητα τῆς χειροτονίας του καί τήν ἀποστολική διαδοχή. Σέ ἓνα κείμενο πού ἀσχολεῖται μέ βασικές πτυχές τοῦ ὅλου οὐκρανικοῦ ζητήματος δηλ. **τό δικαίωμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νά ἀποδίδει τήν αὐτοκεφαλία, τή δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ**

---

6. Βλ. Κυρίλλου (Κατερέλου), *Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Κρήτης*, Ἀθήναι 2020 231-270 (Κεφ. 3, Ἡ ἀξιολόγηση τῶν κειμένων τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου ἀπό 4 Ἐκκλησίες πού ἀπουσίαζαν ἀπό αὐτή).

Πατριαρχείου επί τῆς Οὐκρανίας, τὴν Ἐκκλητο πρὸς τὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ἀναγνώριση χειροτονιῶν ἐκτὸς τῆς κανονικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀποστολική διαδοχή, ὁ Σεβασμιώτατος κ. Ἰλαρίων περιορίζεται σέ ὅσα ἔγραψα γιὰ τὸν Μακάριο Μαλέλιτς, ὁ ὁποῖος ἠγείτο τῆς μικρότερης ομάδας τῶν πρώτων σχισματικῶν ἐπισκόπων πού συμμετείχαν στὴν ἑνωτικὴ σύνοδος στίς 15 Δεκεμβρίου 2018 καὶ ἐξέλεξαν ὡς προκαθήμενο τῆς Αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας τῆς Οὐκρανίας τὸν κ. Ἐπιφάνιο. Ὁ Σεβασμιώτατος θεωρεῖ, ὅτι ὁ Μακάριος Μαλέλιτς δέν ἔχει ἀποστολική διαδοχή, γιατί ἡ χειροτονία του ἀνάγεται στό διάκονο Βίκτωρα Τσεκάλιν, ὁ ὁποῖος δέν εἶχε γίνει ποτέ ἐπίσκοπος. Πιθανολογεῖ λοιπὸν κανεῖς ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐμμονή, ὅτι ἐάν ἔλειπε ἡ ομάδα τοῦ Μακαρίου Μαλέλιτς ἀπὸ τὴν ἑνωτικὴ σύνοδος, τότε θά ἀνεγνώριζε τὴν κανονικότητα τῆς ἀνακήρυξης αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας στὴν Οὐκρανία. (Θά πρέπει νά εἶναι κανεῖς πολὺ ἀφελῆς γιὰ νά πιθανολογεῖ κάτι τέτοιο). **Αὐτό εἶναι τὸ μόνο του πρόβλημα στό ἄρθρο μου. Ὅταν ἔγραψα τὸ ἄρθρο ἐπεσήμανα ἤδη, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας προβάλλει ἐσχάτως τὰ τοῦ Μακαρίου Μαλέλιτς ἀπὸ ἔνδεια ἐπιχειρημάτων, ἀφοῦ ὅλα ὅσα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὑπεστήριζε (ἀμφισβητοῦσε καὶ τὴν ἐκκλητο κ.λ.π.) δέν μποροῦν νά γίνουν ἀποδεκτά. Μὲ ἄλλα λόγια μᾶς λέγει, **ὅτι θά ἔπρεπε νά ἀρνηθοῦμε τὴν ἐπαναφορὰ στὴν κανονικότητα ἑκατομμυρίων οὐκρανῶν, ἐπειδὴ στὴν ἀλυσίδα τῶν χειροτονιῶν τοῦ Μακαρίου συμμετεῖχε, κάποιος πού κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲ ἦταν ἐπίσκοπος. Προβληματίζομαι γιὰ τὰ ἑξῆς:****

α. Τί διαφορετικὸ ἔπραξε ὁ **Μ. Βασίλειος**, ὅταν ἀναγνώριζε καὶ Ἐπισκόπους τῶν **Ἐγκρατιτῶν**?⁷ Αὐτοὶ δέν ἦσαν ἀχειροτόνητοι, ἀβάπτιστοι καὶ χωρὶς χρίσμα; **Εἶχαν οἱ ἀβάπτιστοι ἀποστολική διαδοχή, ὥστε νά ἀναγνωρισθῆ ἡ ἱερωσύνη τῶν ἐπισκόπων τους;**

β. Ὁ **Ἅγιος Μελέτιος Ἀντιοχείας** χειροτονήθηκε ἀπὸ Ἀρειανούς μετὰ τὴν καταδικὴ τοῦ ἀρειανισμοῦ ἀπὸ τὴν α' οἰκουμενικὴ σύνοδος. Εἰσερχόμενοι στὴν κανονικὴ Ἐκκλησία ὁ Ἅγιος Μελέτιος⁸ διέθετε ἀποστολική διαδοχή; Ἀπὸ ποῦ; Ἐτέθη τέτοιο θέμα; Δέν εἶχε διακοπεῖ ἡ "ἀκολουθία" τῆς χάριτος σέ ὅσους εὐρίσκονταν μέσα στὴν αἵρεση καὶ τὸ σχίσμα, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Μ. Βασίλειος;

---

7. Ράλλης-Ποτλῆς, *Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν Κανόνων...*, Δ', 91-92 (Κανὼν Α').

8. Ὁ Ἅγιος Μελέτιος χειροτονηθεὶς ὑπὸ καθηρημένων Ἀρειανῶν «ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος καὶ ἐκήρυξε τὸ ὁμοούσιον, ἡ δὲ χειροτονία οὐκ ἀπεδοκιμάσθη», ὅπως μαρτυροῦν καὶ τὰ Πρακτικά τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. ΑCO 4, 1, 92.

γ. Τό ἴδιο δέ συνέβη μέ τόν **Ἅγ. Κύριλλο Ἱεροσολύμων**⁹; Τό ἴδιο δέ συνέβη μέ τόν **Εὐστάθιο Σεβαστείας**¹⁰; Τό ἴδιο δέν ἔκανε καί ὁ **Μ. Ἀθανάσιος** μέ ἀρειανούς μετά τή σύνοδο τῆς Ἀλεξανδρείας (362 μ.Χ.)¹¹, ὅπως καί οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Βασιλείου¹². Τέθηκε ποτέ θέμα ἀποστολικῆς διαδοχῆς τῶν καθηρημένων σχισματικῶν καί αίρετικῶν;

Ὅταν αὐτά συμβαίνουν μέ αίρετικούς, δέν πρέπει πολλῶ μᾶλλον νά συμβαίνουν μέ σχηματισκούς;

Περαιτέρω, ἡ ὑπέρβαση τῆς ἀκρίβειας γίνεται σέ πολλές περιπτώσεις ἀναγνώρισης χειροτονιῶν πού ἔγιναν **ἀπό ἓνα Ἐπίσκοπο** (καί ὄχι δύο ἢ τρεῖς) **ἢ ἀπό καθηρημένους Ἐπισκόπους**. Γιά τήν τελευταία περίπτωση ἀρκεῖ ὁ μακρὺς κατάλογος τοῦ Ἰ. Φωτίου¹³ πού περέθεσα στό ἄρθρο. Γιά τήν πρώτη περίπτωση ἄς ἀναφερθεῖ καί πάλι ἡ περίπτωση τοῦ Ἐπισκόπου Παλαιβίσκης Σιδηρίου πού ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος ἀπό μόνο τόν Ἐπίσκοπο Φίλωνα. Ἡ χειροτονία αὐτή ἀναγνωρίστηκε ἀπό τό Μ. Ἀθανάσιο, ὁ ὁποῖος μάλιστα τόν προήγαγε σέ Ἐπίσκοπο Πτολεμαῖδος¹⁴. Αὐτά καί πολλά ἄλλα παραδείγματα ὁ Μητροπολίτης Βολοκολάμση θέλει νά τά ἀγνοεῖ. Προφανῶς δέν τόν βολεύουν.

Τί δείχνουν ὅλα αὐτά τά ἐνδεικτικά παραδείγματα; Δείχνουν, ὅτι ἡ **Ἐκκλησία** ἔκανε **πάντοτε τά πάντα** προκειμένου νά ἐντάξει στούς κόλπους τῆς αίρετικούς καί σχισματικούς. Μήπως ἴδια δέν εἶναι καί ἡ περίπτωση τοῦ σχισματικοῦ **Μελετίου Λυκοπόλεως**¹⁵, ὁ ὁποῖος μόνος χειροτόνησε ἐπισκόπους πού ἔγιναν δεκτοί κατόπιν ἀπό τήν Ἐκκλησία “μυστικωτέρα χειροτονία”; **Εἶναι αὐτό ἀναχειροτονία**; Γιατί στήν Ζ΄ Οἰκουμενική Σύνοδο, κατά τήν εἰσοδοχή στή κανονική Ἐκκλησία εἰκονομάχων Ἐπισκόπων ὁ Ἅγ. Ταράσιος ἐρμηνεύοντας τόν 8. κανόνα τῆς

---

9. Σωκράτους, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* II, V, 8. Σωζομενοῦ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* IV, 25 καί VIII, 7.

10. ACO 4, 1, 228-230: («Ἐξαρχος ἦν τῆς αἰρέσεως τῶν Μακεδονιανῶν», ἀλλά «μετά λιβέλλου ὁ ἅγιος Βασίλειος καί Πατήρ ἐδέξατο αὐτόν». Εἶχε καταδικασθεῖ ὡς ἀρειανόφρων ἀπό τή Σύνοδο τῆς Μελιτινῆς).

11. ACO 4, 1, 94: «ἀλλ' ὡς οικονομίαν τινά ἐπινοῶν ὁ πατήρ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος οὕτως ἐξέθετο· ὅθεν ἔκρινεν αὐτούς δέχεσθαι εἰς τόν κλήρον, ὅσοι οὐκ εἰσι διδάσκαλοι τῆς αἰρέσεως».

12. ACO 4, 1, 110: «οἱ μετ' ἐκείνων τῆς ἐκκλησίας διάδοχοι τούς ὑπό αίρετικῶν χειροτονηθέντας, εἶτα βελτιωθέντας ἐδέξαντο».

13. Πατριάρχου Φωτίου, *Ἐρωτήματα Δέκα*, PG 104, 1224AD καί PG 104, 1229A-1231A.

14. Βλ. καί Πηδάλιο, σελ. 3. Π. Τρεμπέλας, *Δογματική* 3, 301.

15. PG 82, 928B-932B.

Α' Οικουμενικῆς Συνόδου¹⁶ δέν ἐπιβάλλει ὑποχρεωτικά τήν ἀναχειροτονία, θεωρώντας, ὅτι αὐτή δέν εἶναι ἀναγκαία; Ὁ Μητροπολίτης Βολοκολάμοκ θά διευκόλυνε τήν ἔρευνα, ἐάν μᾶς ἔλεγε, **τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ μυστικωτέρα χειροτονία καί τί διαφέρει ἀπό τήν χειροτονία**, ἐάν αὐτή ἔγινε καί ποῦ αὐτό καταδεικνύεται στίς πηγές καί **γιατί αὐτή ἡ ρήτρα δέν ἀναφέρεται σέ ὅλους τοὺς παραδεδομένους κώδικες**¹⁷. Στό ἄρθρο μου δέν ἀπέκρουσα τήν ἀδήλου νοήματος ρήτρα τῆς μυστικωτέρας χειροτονίας γιά τοὺς σχισματικούς Μελιτιανούς. Ἐχοντας βάσιμα ὑπ' ὄψιν τόν Ἅγιο Ταράσιο, ὁ ὁποῖος δέν θεώρησε ἀναγκαία τήν ἀναχειροτονία αἰρετικῶν εἰκονομάχων Ἐπισκόπων προσερχομένων στήν Ἐκκλησία καί δέν θεώρησε ἐπίσης ἐπιβεβλημένη τήν ἀναχειροτονία κατά τήν ἐφαρμογή τοῦ 8. κανόνα τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τόν ἀνέφερα ὡς παράδειγμα ἀπό τίς πηγές, **ὅπου αἰρετικοί καί σχισματικοί εἰσέρχονται στήν Ἐκκλησία ἄνευ χειροτονίας**¹⁸. Γιατί ἡ ἀσαφής θέση τοῦ Σεβασμιωτάτου εἶναι ἐγκυρότερη αὐτῆς τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς Συνόδου καί ἐλλήνων θεολόγων ἱστορικῶν¹⁹; Ὅταν κατά τή Ζ' οἰκουμενική Σύνοδο οἱ αἰρετικοί εἰσέρχονται στήν κανονική Ἐκκλησία ἄνευ ἀναχειροτονίας, γιατί οἱ πρῶην σχισματικοί τῆς Οὐκρανίας θά ἔπρεπε νά ἀναχειροτονηθοῦν;

Κατά συνέπεια δέν ἔχει μόνο σημασία ἡ ἱστορία τοῦ Βικεντίου Τσεκάλιν, ἐάν αὐτός ἦταν ἢ δέν ἦταν ἐπίσκοπος, στήν ὁποία ἀναφέρεται ἤδη στό κείμενο τῆς βιβλικῆς θεολογικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας²⁰. Σημασία ἔχει καί τό γεγονός, ὅτι στή χειροτονία τοῦ Βασιλείου Μπονταρτσούκ ἐκτός τοῦ Τσεκάλιν ἦταν παρών ὁ Ἰωάννης Μπονταρτσούκ, ὁ ὁποῖος κατά τό Μητροπολίτη Ἰλαρίωνα διέθετε τή “συμβατική” ἀποστολική διαδοχή, ἀφοῦ ἦταν πρῶην Ἐπίσκοπος τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας. Ἐάν σέ ἐξαιρετικές περιπτώσεις καί κατ' οἰκονομία ἡ Ἐκκλησία ἔκανε δεκτή τήν ὑπό ἑνός χειροτονία, αὐτό ἔδιδε τή δυνατότητα τῆς ἀναγνώρισης καί τῆς χειροτονίας τοῦ Βασιλείου, **πολλῶ μᾶλλον ὅταν ἡ ἀπουσία τοῦ Βαβλαάμ Ἰλιουσένκο, δέν τεκμηριώνεται πειστικά ἀπό τόν**

---

16. Ρ.Π. Β', 133.

17. J. P. Migne PG 82, 929-930, ὑποσ. 40.

18. ACO 4, 1, 70.

19. Ὁ Β. Γιαννόπουλος, «Ἡ ἀποδοχή τῶν αἰρετικῶν κατά τήν Ζ' Οἰκουμενικήν Σύνοδον», *Θεολογία* 59 (1988) 538, ὑποσ. 101: **«Πρέπει νά ἀποκλεισθεῖ ἡ ἰδέα τῆς ἀναχειροτονίας τῶν Καθαρῶν καί τῶν Μελιτιανῶν».**

20. Βλ. Β. Hallensleben, *Orthodoxe Kirche in der Ukraine-Wohin*, Münster 2019, 108.

Σεργκέϊ Σουμίλο²¹. Ἡ ἀπουσία στηρίζεται στή **μεταγενέστερη** μαρτυρία τοῦ ὁδηγοῦ τοῦ Βαρλαάμ, ὡς ἐάν ὁ Βαρλαάμ δέ θά μπορούσε νά προσέλθει στή χειροτονία του δι' ἄλλου τρόπου καί στή μαρτυρία τοῦ διακόνου τοῦ Βαρλαάμ, ὁ ὁποῖος **“ἐξ ὧσων ἐνθυμεῖται”** κατά τήν ἡμερομηνία τῆς χειροτονίας μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Βαρλαάμ παρέμεινε στήν ἐπαρχία του. **“Ὅταν ὁ ἴδιος δέν εἶναι σίγουρος, ὅτι ἐνθυμεῖται καλά, πῶς μπορεῖ νά εἶναι σίγουρος ὁ ἱστορικός; Πῶς μπορεῖ νά ἀρθεῖ ἡ ὑποψία μιᾶς κατευθυνόμενης μαρτυρίας; Ποιά ἀξία μπορεῖ νά ἔχει ἡ μαρτυρία τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰωάννη Μπορνατσούκ, ὅταν ἀνεπιτυχῶς προσπαθεῖ νά εἰσέλθει ἐκ νέου στή Ρωσική Ἐκκλησία, ἐνῶ πρῖν καί μετά ἀπό αὐτή μαρτυρεῖ τήν παρουσία τοῦ Βαρλαάμ στή χειροτονία τοῦ Τσεκάλιν;**

Ἀνεξαρτήτως αὐτῶν ἡ χειροτονία τοῦ Μακαρίου Μαλέλιτς ὀφείλει νά ἀναγνωρίσει κατ' οἰκονομία ἐκ μόνου τοῦ γεγονότος, ὅτι χειροτονήσας ἦταν ὁ Μεθόδιος Κουντριακόφ πού προήρχεται ἀπό τήν παράταξη τοῦ Φιλαρέτου πού διέθετε τήν ἀναγκαῖα κατά τό Μητροπολίτη Βολοκολάμσκ ἀποστολική διαδοχή. **Εἶναι βεβαίως πρόοδος ἡ ἀναγνώριση ἀπό τό Μητροπολίτη Ἰλαρίωνα τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς τοῦ Φιλαρέτου, τῆς κύριας παράταξης πού ἀποτελεῖ σήμερα τήν Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησίας τῆς Οὐκρανίας.**

Παράλληλα ὁμως ἀπό τή συνέντευξή του τίθενται τά ἐρωτήματα: **Διεμόρφωσε ὁ Τσεκάλιν δική του Ἱεραρχία στήν Οὐκρανία; Μόνο ὁ Μητροπολίτης Βολοκολάμσκ μιᾶ γιά ἱεραρχία Τσεκάλιν.** Διετέλεσε ποτέ πρόεδρος ἢ προκαθήμενος τῆς Αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας τῆς Οὐκρανίας; Δέν ἦταν μέσα σ' αὐτή ἀπό τό 1992 καί ὁ Φιλάρετος πρῖν ἀποσπαστεῖ καί ἰδρύσει τό Πατριαρχεῖο Κιέβου; Στό πλαίσιο αὐτό ὁ Φιλάρετος δέν τέλεσε χειροτονίες πού πληροῦν τό κριτήριον τοῦ Σεβασμιωτάτου; **Τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας ἀπό τό 1990 δέν προΐστατο ὁ Μστίσλαβ Σκρίπνικ,** ὁ ὁποῖος μάλιστα ἔδωσε ἐντολή στόν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα Ἀντώνιο Σέρμπα νά ἐπαναλάβει χειροτονίες ἀμφιβόλου γι' αὐτόν κανονικότητος; Μετά τό θάνατο τοῦ Σκρίπνικ (1993) δέν ἐξελέγη ἀπό τήν ἀπό τόν Σκρίπνικ καθιερωθεῖσα ἱεραρχία Προκαθήμενος ὁ Δημήτριος Γιαρέμα; Ἀπό τήν ἴδια παράταξη δέν προήρχετο καί ὁ Ἰγκόρ Ἰσιτσένκο; Ἐάν ἀμφισβητηθεῖ ἡ «συμβατική»

---

21. Σ. Σουμίλο, Ὁ αὐτόκλητος «ἐπίσκοπος» Βικέντιος Τσεκάλιν καί ἡ συμμετοχή του στίς πρῶτες χειροτονίες τῆς Οὐκρανικῆς Αὐτοκεφάλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (ΟΑΟΕ) τόν Μάρτιο τοῦ 1990. <https://romfea.gr/patriarxeia-ts/patriarxeio-mosxas/3456-o-autoklitos-episkopos-bikentios-tsekalin-kai-i-summetoxi-tou-stis-protis-xeirotonies-tis-ooae>.

ἀποστολική διαδοχή πού ἀπαιτεῖ ὁ Σεβασμιώτατος στὸν **Δημήτριο Γιαρέμα** καὶ τὸν Ἰγκὸρ Ἰσιτσένκο, τότε θά πρέπει νά ἀμφισβητηθεῖ καὶ αὐτὴ τοῦ Σκριπνικ²², ἀλλὰ εὐτυχῶς ὁ Σεβασμιώτατος δέν φτάνει μέχρι ἐκεῖ. Ὁ Γιαρέμα καὶ ὁ Ἰσιτσένκο δέν ἀνήκαν κατὰ συνέπεια στὴν ἱεραρχία τοῦ Τσεκάλιν, διότι **ὁ Τσεκάλιν δέν διαμόρφωσε ποτέ δική του ἱεραρχία**, ὅπως ἀναπόδεικτα ἰσχυρίζεται ὁ Σεβασμιώτατος²³. Τὰ ἐρωτήματα αὐτά ἔχουν ἱστορικό ἐνδιαφέρον, δέν ἔχουν ὅμως καὶ θεολογική σημασία γιὰ τὴν κατ' οἰκονομία ἀναγνώριση τῆς χειροτονίας τοῦ Μακαρίου Μαλέλιτς.

Ἡ κύρια διαφωνία μου μέ τό Σεβασμιώτατο Βολοκολάμσκ δέν εἶναι ἱστορική, ἀλλά θεολογική καὶ ἀφορᾷ τὴν ἀναγκαιότητα ἢ μὴ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς ὡς ἐκ τῶν προτέρων προϋπόθεσης γιὰ τὴν ἔνταξη στὴν κανονικὴ Ἐκκλησία. Εἶναι λυπηρό μιά Ἐκκλησία πού δέχτηκε στοὺς κόλπους τῆς Οὐνίτες χωρὶς καμιά ἄλλη διαδικασία²⁴ νά ἐγκαλεῖ τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ὅτι ἔχει κοινωνία μέ σχισματικούς καὶ ἀχειροτόνητους. Εἶναι λυπηρό μιά Ἐκκλησία πού δέχτηκε χωρὶς ἄλλο στοὺς κόλπους τῆς τῆ Ρωσικῆ Ἐκκλησίας τῆς Διασπορᾶς πού πρὶν τὴν ἔνταξή της εἶχε κοινωνία μέ σχισματικούς καὶ Ἑλληνες Παλαισημερολογίτες, νά κατηγορεῖ τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ὅτι κοινωνεῖ μέ σχισματικούς. **Γιὰ τό τελευταῖο θά μπορούσα νά καταθέσω καὶ τὴν προσωπικὴ μου μαρτυρία ἀπὸ τὴ διακονία μου στὴ Γερμανία.** Ὁ Σεβασμιώτατος θεωρεῖ, ὅτι οἱ Ρῶσοι Ἐπίσκοποι τῆς Διασπορᾶς, ἀποτελοῦν διαφορετικοὶ περίπτωση, ἐπειδὴ δέν καθαιρέθηκαν ἀπὸ τό Πατριαρχεῖο Μόσχας, ὅπως συνέβη μέ τὸν Ἰωάννη Μπορνταρτσούκ καὶ Φιλάρετο Ντενισένκο (προηγουμένως εἶχε δηλώσει, ὅτι ὁ Φιλάρετος Ντενισένκο εἶχε, συμβατικὴ ἔστω, ἀποστολικὴ διαδοχή). **Ἀπομένει νά μᾶς πεῖ τὴν ἐπόμενη φορὰ, ὅτι οἱ Ρῶσοι τῆς Διασπορᾶς δέν ὑπῆρξαν σχισματικοί!**

Ἐάν εἶναι ἔτσι, ἡ Ἐκκλησία καὶ ἰδιαίτερα ὁ Ἰ. Φώτιος ἔκαναν λάθος παραθέτοντας λίστα καθηρημένων σχισματικῶν καὶ αἰρετικῶν ἐπισκόπων (γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε ἤδη λόγος), τῶν ὁποίων **οἱ διάδοχοι** ἔγιναν δεκτοὶ στὴν κανονικὴ Ἐκκλησία χωρὶς ἀναχειροτονία, παρότι ἔχασαν τὴν ἀποστολικὴ διαδοχή μέ τὴν καθαίρεση καὶ ἀποκοπτόμενοι ἀπὸ τὴν κανονικὴ Ἐκκλησία.

Σέ τέτοια ἀναληθῆ συμπεράσματα καταλήγει κάποιος, ὅταν δέν ἀποδέχεται τό μεγαλεῖο τῆς Ἐκκλησίας πού διὰ τῆς Οἰκονομίας καὶ τῆς

---

22. Μητρ. Μάξιμος Σάρδεων, *Συλλογὴ Μελετῶν καὶ κειμένων*, Κατερίνη 1998, 168-169.

23. <http://risu.org.ua/ua/index/reference/major-re-jigions/45457>.

24. Ἰ. Κοτσώνης, *Ἡ κανονικὴ ἀποψις περὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων*, Ἐν Ἀθήναις 1957, 176.

έξουσίας πού αὐτή διαθέτει ὑπερβαίνει τούς κανόνες γιά τή σωτηρία τοῦ ποιμνίου της. Πῶς νά ἐξηγήσει ἄλλωστε κανείς διαφορετικά τή χειροτονία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νεοκαισαρείας πού δέν ἦταν κἂν παρῶν ὁ ἴδιος στή δική του χειροτονία, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Ἁγ. Γρηγόριος Νύσσης;²⁵ Αὐτό βεβαίως δέν σημαίνει, ὅτι ἀναγνωρίζεται ὡς κανόνας ἢ ἐξ ἀποστάσεως χειροτονία. Τό ὅτι κάποιος λαϊκός τέλεσε τή Θ. Λειτουργία, ὅπως μαρτυρεῖται στίς πηγές²⁶ δέ σημαίνει, ὅτι ὁ λαϊκός μπορεῖ νά τελέσει τή Θ. Λειτουργία. Ἐδῶ πρέπει νά σημειωθεῖ, ὅτι τό κείμενο τοῦ Μοναχοῦ Λεοντίου πού συνοδεύει τά Πρακτικά τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναφέρεται σέ αἱρέσεις καί δέν εἶναι ἀγιολογικό κείμενο πού κατά τόν Μητροπολίτη Ἰλαρίωνα λέει παραμύθια. **Τό ὅτι κάποιος χειροτονήθηκε ἀντικανονικά καί παριστάνει τόν Ἐπίσκοπο, δέ σημαίνει ἀσφαλῶς, ὅτι εἶναι καί Ἐπίσκοπος. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι κάθε φορά ἐκείνη πού κρίνει κατά περίπτωση καί ἀσκεῖ τήν Οἰκονομία, ἐνῶ ἡ ἱστορική πράξη καταδεικνύει, ὅτι ὅταν πρόκειται γιά τήν “οἰκονομία τῶν πολλῶν”, αὐτή ἀσκεῖται εὐκολώτερα γιά τή θεραπεία τῶν πολλῶν.**

Ὁ Σεβασμιώτατος κατανόησε, ὅτι δέν θεωρῶ ἀπαραίτητη τήν ὕπαρξη ἀποστολικῆς διαδοχῆς προκειμένου γιά τήν ἔνταξη σχισματικῶν καί αἰρετικῶν στήν Ἐκκλησία. Αὐτό δέν ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως στή σκέψη μου. Ἀντίθετα, εἶναι ἀναμφίβολο, ὅτι ἡ ἔνταξή τους στήν κανονικότητα διευκολύνεται, ὅταν αὐτή ὑφίσταται τυπικά σέ σχισματικούς καί αἰρετικούς. Δικαιούται ὁμως κάποιος νά διαλογίζεται, πῶς μπορεῖ νά ὑπάρχει ἀποστολική διαδοχή μέσα στό σχίσμα, ὅταν διακόπτεται ἢ “ἀκολουθία” τῆς χάριτος, ὅταν τά μυστήρια πού τελοῦνται μέσα σ' αὐτό δέν ἀναγνωρίζονται ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅταν δέν ὑπάρχει ἡ Χάρις τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Δικαιούμαι νά διαλογίζομαι, **πῶς μέσα στό σχίσμα ἢ τήν αἵρεση μπορεῖ νά μεταβιβάσει κανείς κάτι πού ὁ ἴδιος δέν ἔχει. Ἡ ἀποστολική Διαδοχή εἶναι χάρισμα καί δέν εἶναι μηχανική ἀλυσίδα χειροτονιῶν. Ἡ ἀλυσίδα τῶν χειροτονιῶν διασφαλίζει ἀντίθετα τό χάρισμα καί τήν ὀρθή πίστη. Ἀναζήτηση ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἐκτός Ἐκκλησίας σημαίνει ἀναζήτηση καί ἀναγνώριση Ἐκκλησίας ἐκτός τῆς Μίας Ἁγίας καί Καθολικῆς Ἐκκλησίας.** Σέ τέτοιους διαλογισμούς εἰσέρχεται κανείς, ὅταν στίς συγκεκριμένες περιπτώσεις εἰσδοχῆς αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν στήν κανονική Ἐκκλησία ἐκεῖνο πού ἐνδιαφέρει

---

25. Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τόν βίον τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ*, PG 46, 909B.

26. Mansi 7, 821C-824B.

είναι ή πρόθεση, για ένταξη στην κανονική Έκκλησία. Στίς συγκεκριμένες αυτές περιπτώσεις δέν τίθεται ποτέ θέμα ύπαρξης αποστολικής διαδοχής. Στίς πάμπολλες περιπτώσεις χειροτονιών πού έξήτασε ό Άγιος Ταράσιος στην Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο παρομοίως δέν έτέθη θέμα αποστολικής διαδοχής. Θεωρώντας όλα αυτά ως δεδομένα και θεωρώντας στίς αρχαίες πηγές, ότι εκείνο πού πρωτίστως ενδιαφέρει είναι ή διαδοχή πίστεως και όχι τάξεως, όπου ή δεύτερη τεκμαίρει και διασφαλίζει την πρώτη, έχω την πεποίθηση, ότι ή βαρύτητα πρέπει νά δίδεται στη διαδοχή πίστεως και όχι τάξεως. Βαρύτητα στίς διαδοχή τάξεως δόθηκε από την Ορθόδοξη Έκκλησία στους νεώτερους χρόνους στίς περιπτώσεις προσέλευσης στην Ορθοδοξία Προτεσταντών και ιδιαίτερα των Αγγλικανών, υπό τό βάρος της εξέτασης ή μή σ' αυτούς της Ίερωσύνης ως μυστηρίου. Στην περίπτωση όμως των αναγνωρισθέντων ως κανονικών επισκόπων στην Ουκρανία, υπάρχει και ή διαδοχή πίστεως και ή διαδοχή τάξεως, δεδομένης και της δυνατότητας αναγνωρίσεως της χειροτονίας επισκόπου υπό ενός επισκόπου, **ακόμα και όταν στην περίπτωση του Μακαρίου Μαλέλις γίνει δεκτό, ότι οί δύο από τους τρεις χειροτονήσαντες επισκόπους δέν διέθεταν αποστολική διαδοχή, κάτι πού δέν εύσταθει.** Ως έκ τούτου θεωρώ, ότι ή αποστολική διαδοχή τάξεως δέν έχει νόημα νά αναζητείται σέ σχισματικούς ή αίρετικούς, όσο αυτοί εύρίσκονται μέσα στό σχίσμα ή την αίρεση, διότι ή αποστολική διαδοχή πού διέθεταν διά της αποκοπής τους από την κανονική Έκκλησία, είναι νεκρά. Είναι δυνατόν ή Ορθόδοξη Έκκλησία νά θεωρεί τά μυστήρια των αίρετικών και των σχισματικών ως άκυρα και από την άλλη νά δεχώμαστε, ότι ό σχισματικός ή ό αίρετικός πού τά τελει είναι διάδοχος των Αποστόλων, διαθέτοντας αποστολική διαδοχή; **Είναι ή δέν είναι αυτό παράνοια; Ως έκ τούτου δέν μπορεί αυτή νά αποτελεί προϋπόθεση ένταξης στην κανονική Έκκλησία.**

Βεβαίως ό Σεβασμιώτατος στό βιβλίο του "Τό Μυστήριο της πίστης" μάς έπισημαίνει, ότι θά πρέπει νά διακρίνουμε τους αίρετικούς από τους σύγχρονους έτεροδόξους και οικειοποιούμενος απόψεις και άλλων θεολόγων καταλήγει μαζί μέ τόν Άγιο Φιλάρετο Μόσχας στό έξής: "Καμιά Έκκλησία πού πιστεύει, ότι ό Ίησους είναι Χριστός, δέν θά είχα τό θράσος νά τή χαρακτηρίσω ως ψευδή". Μιλώντας για τά σχίσματα έπισημαίνει, ότι πολλές φορές τά σχίσματα δημιουργήθηκαν από πολιτικά αίτια και όχι θεολογικά.

Μέ βάση τά άνωτέρω διερωτάτι κανείς για τά έξής:

α. Γιατί τά ανωτέρω ισχύουν για πολλούς άλλους, όχι όμως για τούς πρώην σχισματικούς της Ουκρανίας;

β. Γιατί οί απόψεις αυτές υπάρχουν μόνο σέ ξενόγλωσσες μεταφράσεις του βιβλίου²⁷ (στό ύποκεφάλαιο Η Έκκλησία καί οί Έκκλησίες) “Τό Μυστήριο τής Πίστης” καί δέν υπάρχει στήν έλληνική μετάφραση²⁸ του βιβλίου καί στό πρωτότυπο ρωσικό κείμενο²⁹;

Δέν θά ήθελα νά όξύνω τό λόγο καί ό αναγνώστης μπορεϊ νά καταλήξει μόνος σέ προφανή θλιβερά συμπεράσματα, για τόν άνθρωπο πού νομίζει, ότι μπορεϊ νά καθοδηγήσει κατά τό δοκοϋν τήν σύγχρονη Όρθοδοξία.

6. Τό έρώτημα για τήν Έκκλησία τής Γεωργίας θά ήταν καλύτερα νά μίν είχε τεθει στόν Μητροπολίτη Βολοκολάμσκ. Τουτο δέ, όχι γιατί δέν είναι ένδιαφέρον ως έρώτημα, αλλά γιατί ή απάντηση εκθέτει τόν ίδιο τό Μητροπολίτη καί τό Πατριαρχείο Μόσχας. Είναι, δυστυχώς, γεγονός, ότι τό Πατριαρχείο Μόσχας έχει εισβάλει στήν κανονική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Γεωργίας στίς περιοχές τής Αμπχαζίας καί τής Όσατίας³⁰. Αποτελώντας τουτο έξάρτημα του ρωσικού πολιτικού καθεστώς καί έξυτηρετώντας τίς ιμπεριαλιστικές του επιδιώξεις πού τό όδήγησαν στήν στρατιωτική κατάληψη τών περιοχών αυτών, αποστερεϊ μέ τή δύναμη τών όπλων τήν άσκηση τής κανονικής δικαιοδοσίας από τό Πατριαρχείο Γεωργίας σ’ αυτές. **Τί νόημα έχει ή θεωρητική αναγνώριση τής δικαιοδοσίας του Πατριαρχείου Γεωργίας, όταν αυτή δέν μπορεϊ νά άσκηθει στήν πράξη;** Μέ τό πρόσχημα τής στρατιωτικής ρωσικής εισβολής στήν Αμπχαζία καί τήν Όσατία, τήν όποία τό Πατριαρχείο Μόσχας καί προφανώς στηρίζει, ό ύποτιθέμενος φρουρός τής κανονικής τάξης εισπηδā χρόνια τώρα σέ άλλότριο εκκλησιαστικό έδαφος καί διά τής συνόδου του καί χωρίς συστολή άρκεϊται στή δήλωση, ότι αναγνωρίζει τή δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Γεωργίας στίς περιοχές αυτές. Όμολογεϊ δηλ. άπερίφραστα καί χωρίς αιδω τή διάπραξη του εκκλησιαστικού έγκλήματος από τή μεριά του. Αυτό όδήγησε τόν Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Χρυσόστομο νά

---

27. Hilarion Alfejev, Geheimnis des Glaubens. Einführung in die orthodoxe dogmatische Theologie, Freiburg / Schweiz 2003, 142-146.

28. Hilarion Alfejev, Τό Μυστήριο τής Πίστης, Αθήνα 2011.

29. Митрополит ИЛАРИОН, ТАИНСТВО ВЕРЫ, 11-е ИЗДАНИЕ, МОСКВА 2017.

30. <https://www.internationalalert.org/fr/blog/role-church-georgian-russian-relations-english-0>

έκφράσει τήν αγανάκτησή του γιά τίς ενέργειες μιᾶς Ἐκκλησίας πού θέλει νά ἔχει πρωταγωνιστικό ρόλο στά ὀρθόδοξα πράγματα. Εἶναι ἀσφαλῶς βέβαιο, ὅτι ἔάν τό Πατριαρχεῖο Μόσχας τό μποροῦσε, καί οἱ συνθήκες ἦταν εὐνοϊκές θά εἶχε παραβιάσει καί τήν κανονική δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου μετά ἰδίως τήν ἀναγνώριση ἀπό τή μεριά της τῆς Αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας τῆς Οὐκρανίας. Αὐτό ἄλλωστε ἐπιχειρεῖ νά κάνει καί στή δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στήν Τουρκία. Τό ἐγχείρημα ὁμως ἀπέβη ἀνεπιτυχές. **Ὁ ἐργαζόμενος ρωσικός πληθυσμός στήν Τουρκία ἔχει στή ζωή του νά ἀσχοληθεῖ μέ σοβαρότερα πράγματα.**

Τελείως ἀδόκιμα ὁ Μητροπολίτης Ἰλαρίων ἀναφέρεται καί στό Αὐτοκέφαλο τό παλαιό τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γεωργίας. Δέν χρειάζεται νά ἀναφερθῶ **τό τί ἔπραξε τό 1811** (τότε πού τό κατέλυσε) καί γιά ἕνα αἰῶνα τό Πατριαρχεῖο Μόσχας στή Γεωργία καί πόσο σεβάστηκε τό αὐτοκέφαλο (?), τό ὁποῖο τώρα ἀναγνωρίζει. Δέν χρειάζεται νά ἀναφερθῶ καί στίς πολλαπλές παρεμβάσεις μεταγενέστερα κατά τή διάρκεια τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος. (Παραλείπω καί τήν τελευταία παρέμβαση στό ἔδαφος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γεωργίας **μετά τά περασμένα Χριστούγεννα** πού προκάλεσε τήν ἀντίδραση τοῦ λαοῦ καί τή διαμαρτυρία τοῦ Πατριάρχη Ἡλίας)³¹. Τήν ἀπάντηση δίδει τό ἴδιο τό Πατριαρχεῖο Γεωργίας, τό ὁποῖο μετά τήν πτώση τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος στράφηκε καί ἔλαβε ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τό συνοδικό Τόμο τῆς Αὐτοκεφαλίας της³². Ἡ ἀναγνώριση τῆς Αὐτοκεφαλίας ἐζητήθη καί ἐδόθη ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί **αὐτά δέν “ἄρχισαν νά λένε τόν τελευταῖο καιρό οἱ ὀπαδοί τοῦ Φαναρίου”, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Σεβασμιώτατος.** Θά ἦταν καλό ὁ Σεβασμιώτατος νά διαβάσει τόν Τόμο τῆς Αὐτοκεφαλίας, ὅπου ὑπάρχει καί ἡ ἀναφορά στό Βαλσαμῶνα³³ –ἡ μόνη

---

31. <https://orthodoxestimes.com/patriarchate-of-georgia-demands-explanation-for-the-intrusion-of-moscow-patriarchate-in-georgian-patriarchates-area/>

32. Βλ. Episkepsis 435 (15 Mars 1990) 7-9 καί 9-10: Tomos patriacal et synodal concernant la reconnaissance et approbation officielle de l' autocéphalie de la très sainte Église de Georgie – Acte patriarcal et synodal conférant la dignité patriarchale au Primat de la très sainte Église de Géorgie.

33. Episkepsis 435 (1990) 8: “Par conséquent nous déclarons en synode dans le Saint-Esprit et proclamons la très saine Église de Géorgie comme devant appartenir- et être considérée telle-au groupe des Églises orthodoxes autocéphales soeurs, et cela sous son ancienne constitution et organisation attestée aussi par Balsamon qui écrit: “(...) car on dit qu’ à l’ époque du très saint patriarche Pierre d’ Antioche, la grane ville de dieu, un reglement synodal a eu lieu

διασωζόμενη μαρτυρία– για τό αρχαίο Αυτόκέφαλο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γεωργίας.

Διακρίνω σ' αὐτή τήν ἀποστροφή τοῦ Σεβασμιωτάτου **χολή καί μίσος κατά τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου**. Ἴσως τά συναισθήματα αὐτά νά γεννῶνται ἀπό **συμπλέγματα κατωτερότητος** ἀπό μιά Ἐκκλησία πού πιστεύει, ὅτι μπορεῖ νά ἀνατρέψει τήν κανονική τάξη τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Εὐχομαι ὀλόψυχα νά εἶμαι ὑπερβολικός καί ἡ διαίσθησή μου αὐτή νά μὴν ἀνταποκρίνεται στήν πραγματικότητα. Ἐάν βέβαια κάτι πρέπει νά ἀνατραπεῖ στήν τάξη τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, εἶναι ἡ **μνημόνευση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὡς πέμπτης στή σειρά προκαθηδρίας**, ἀμέσως μετά ἀπό τά 4 πατριαρχεῖα πού ἔλαβαν Πρεσβεῖα Τιμῆς ἀπό Οἰκουμενικές Συνόδους. Ἀμέσως μετά ἀπό αὐτά θά πρέπει νά ἀκολουθεῖ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, δεδομένου, ὅτι ἔλαβε τήν Αυτόκεφαλία (ὄχι ὁμως καί Πρεσβεῖα) ἀπό τήν Γ' Οἰκουμενική Σύνοδο καί ἀμέσως μετά ἡ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας.

Καί κάτι **τό τελευταῖο** σ' αὐτή τήν ἐνότητα πού ἀναδεικνύει τίς κακόβουλες ρωσικές προθέσεις: Ὅταν ὁ Πατριάρχης Γεωργίας Ἡλίας Β', ὁ φέρων τόν τίτλο: Ἀρχιεπίσκοπος Μετσχέτης καί Τιφλίδος καί Καθολικός Πατριάρχης πάσης Γεωργίας καί Μητροπολίτης Μπιτσβίνθας καί Σαχουμίου-Ἀμπχαζίας, ἔστειλε ἐπιστολή στόν Πατριάρχη Μόσχας Κύριλλο γιά τήν ἐκδημία τοῦ Ἐπίτιμου Ἐξάρχου τῆς Λευκορωσίας τοῦ Μητροπολίτου Φιλαρέτου³⁴, ἡ ἐπιστολή αὐτή δημοσιεύτηκε **στόν ἐπίσημο ιστότοπο τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, ὅπου ὁ Πατριάρχης Γεωργίας σημειώνεται ἀπλᾶ ὡς «Καθολικός Πατριάρχης Γεωργίας»**. Αὐτό σημαίνει, ὅτι τό Πατριαρχεῖο Μόσχας δέν ἀναγνωρίζει πλήρως τόν τίτλο: «Μητροπολίτης Μπιτσβίντα καί Σοχούμ-Ἀμπχαζίας». Κατά τά ἄλλα τό Πατριαρχεῖο Μόσχας ἀναγνωρίζει τή δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου Γεωργίας στήν Ἀμπχαζία!

7. Ὁ Μητροπολίτης Ἰλαρίων ἐπισημαίνει: **«Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας θά ἦταν ἀδύνατη χωρίς τή συμμετοχή καί τήν ὑποστήριξη τῆς Ρωσσίας»**. Ἐνέχει αὐτή ἡ δήλωση ἱστορική ἀλήθεια; Ὅση ἱστορική ἀλήθεια διαθέτει ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ἡ Ρωσσία βοήθησε ἢ βοηθᾶ στήν ἐπίλυση τοῦ Κυπριακοῦ μέ τήν ἀπελευθέρωση τοῦ βορείου τμήματος τῆς

---

selon lequel l' Église d' Ibérie serait libre et autocéphale (...)" (Cf. Rallis-Potlis, Constitution des saints Canons, Athènes 1852, Vol. II, p. 172.).

34 <https://romalewfronimatti.blogspot.com/2021/01/blog-post-16html>.

νήσου, άλλο τόσο έχει ιστορική αλήθεια, ότι η απελευθέρωση της Ελλάδος οφείλεται στη ρωσική βοήθεια και χωρίς αυτή δέ θα ήταν δυνατή.

Τή Ρωσία τή βρίσκει κανείς στη Συρία, τή Λιβύη, τό Άζερμπαϊτζάν, ακόμα και στη Βενεζουέλα, τήν βρίσκει όμως, λανθανόντως ή μή, απέναντι σέ ό,τι είναι έλληνικό. Αυτό δυστυχώς διαχρονικά μαρτυρεί ή ιστορία.

Ποιά ήταν ή συμμετοχή και ή ύποστήριξη τής Ρωσίας στην απελευθέρωση τής Ελλάδας;

Ο δεσμός τών δύο χωρῶν Ελλάδας και Ρωσίας έπηρεαζόταν και συνεχίζει νά έπηρεάζεται μέχρι σήμερα όχι μόνον από τήν ιστορική ύποδομή τών σχέσεων τους, αλλά και από τή γεωπολιτική σημασία τών Στενῶν τοῦ Βοσπόρου. Πιό συγκεκριμένα ή Μεσόγειος, και ειδικότερα ή Ανατολική Μεσόγειος, αποτελεί θάλασσα μέ τεράστια γεωπολιτική σημασία, και ως έκ τούτου ισχυρό προσδιοριστικό παράγοντα τών Έλληνορωσικῶν σχέσεων³⁵. Έπομένως, είναι αναγκαίο νά έπισημανθεῖ, ότι ό καλύτερος σύμμαχος τών Έλλήνων (κατά τό 18ο αἰώνα και μέχρι τής δημιουργίας τοῦ νεοσύστατου κράτους), υπήρξε ή έντονη έπιθυμία και ή προσπάθεια τής Ρωσίας μέ έλεύθερη τή διέλευση νά απεγκλωβιστεῖ από τά Στενά τοῦ Βοσπόρου. Αὐτός ήταν ἴσως και ό σοβαρότερος παράγοντας τής φιλικῆς στάσης τής Ρωσίας έναντι τής Ελλάδος, πέρα από τό όμόδοξο, πού ένίστε ή ἴδια προέβαλε³⁶.

Μετά και τήν ίδρυση τής **Φιλικῆς Έταιρίας**, στη Ρωσία ὅπως και στην Εὐρώπη, καλλιεργεῖται ένα φιλελληνικό ρεῦμα. Ο κόμης Στρογανόφ, πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη, ό Ιωάννης Καποδίστριας και τό πολεμικό κόμμα τής Αγίας Πετρούπολης τάχθηκαν, άμεσα ή έμμεσα, μέ τήν πλευρά τών όμοδόξων Έλλήνων³⁷. **Ρώσοι φιλελεύθεροι, διανοούμενοι και τό νεογέννητο κίνημα τών Δεκεμβριστῶν ύποστήριξαν τήν Έλληνική κίνηση για τήν Απελευθέρωση από τούς Όθωμανούς³⁸**. Τά φιλελληνικά αισθήματα εκφράσθηκαν μέ χαρακτηριστικό τρόπο από πολλούς Ρώσους ποιητές και συγγραφείς. Για παράδειγμα τά γραπτά

---

35. Π. Στάμου, «Οί Ρώσοι και ή Έλληνική Έπανάσταση τοῦ 1821», *Όμιλία στη Σχολή Ναυτικῶν Δοκίμων*, Πειραιᾶς 2009, σ. 4.

36. Δ. Μπεκιάρης, «Ο Ρωσικός παράγοντας και ή Ελλάδα», *έφημερίδα ΑΕΙΑ*, 23.03.2007, σ. 16.

37. Σπ. Τρικούπης, *Ιστορία τής Έλληνικῆς Έπαναστάσεως*, τ. Α', σ. 23.

38. Γ. Άρς, *Τό κίνημα τής Φιλικῆς Έταιρίας στη Ρωσία*, δ.δ., Μόσχα 1970, σ. 179.

του Αλέξανδρου Πούσκιν, του μεγαλύτερου ποιητή της Ρωσίας³⁹, εμπνέονται από τον Αγώνα των Ελλήνων και γίνονται ύμνοι γενικής εξέγερσης στα Βαλκάνια⁴⁰, με συνέπεια ο **Τσάρος Αλέξανδρος Α΄** να τον **έξορίσει στη Νότια Ρωσία (Βεσσαραβία)** τον Απρίλιο του 1820⁴¹.

Ο Αλέξανδρος Α΄ πληροφορείται στο Συνέδριο των εκπροσώπων της Ίερᾶς Συμμαχίας του Laybach (σημ. Λιουμπλιάννα της Σλοβενίας) την ίδρυση της **Φιλικῆς Ἐταιρείας** και **ἀντιμετωπίζει τό γεγονός ἀρνητικά. Κατακρίνει τήν ἐγκληματική πράξη, ὅπως χαρακτηριστικά ἀναφέρει, τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας** και ἀποσύρει παράσημα και ἀξιώματα ἀπό τούς Ὑψηλάντη και Βλαδιμηρέσκου. Ὁ ἰσχυρισμός ἦταν, ὅτι ἡ **ἐπίσημη Ρωσία, δεσμευμένη ἀπό τήν Ίερά Συμμαχία, δέν μποροῦσε νά ὑποστηρίξει τούς ἐπαναστατημένους Ἕλληνες**⁴². Ἡ συμπεριφορά του αὐτή προκύπτει ἀπό τό φόβο του γιά τό ἐνδεχόμενο νά καταστραφεῖ ὄλο τό σύστημα διεθνῶν σχέσεων πού μέ τή δική του δραστήρια συμμετοχή οἰκοδομήθηκε στό Συνέδριο τῆς Βιέννης. Ὁ Ρῶσσοσ αὐτοκράτορας δέν θέλησε νά χάσει τόν τίτλο τοῦ εἰρηνοποιοῦ και οἰκοδόμου τῆς Εὐρώπης γιά χάρη τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν Βαλκανίων. Ἡ Ρωσία δέν ἦταν προετοιμασμένη νά ἀντισταθεῖ στήν ἐνωμένη Εὐρώπη και νά ἀναλάβει τό ρίσκο ἐνός νέου πολέμου, διότι αὐτό θά ἔβαζε σέ κίνδυνο τήν ἴδια της τήν ὑπαρξη.

Ὁ Αλέξανδρος Α΄ ὅταν τό 1821 ξεσπᾷ ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση, βρισκόταν σέ δίλημμα, καθῶς ἀπό τή μιᾶ πλευρά τόν ἔδενε ἡ Ίερά Συμμαχία και τό συνέδριο τοῦ Laybach κι ἀπό τήν ἄλλη δέν μποροῦσε νά μὴν ἀκολουθήσει τήν πάγια ἀντιτουρκική πολιτική τῆς χώρας του. Ἐν τούτοις ἀποκηρύττει τό κίνημα τοῦ Αλέξανδρου Ὑψηλάντη και τόν διαγράφει ἀπό τούς ρωσικούς στρατιωτικούς καταλόγους. Ἡ ἀνθελληνική πολιτική τοῦ Τσάρου δέν ἦταν οὔτε συγκυριακή, οὔτε ἑτεροκίνητη, γράφει ὁ Κ. Σιμόπουλος γιά τό Ρῶσο ἡγέτη, πού «εὐνοεῖ» μόνο ὅσα κινήματα κατά τῆς Τουρκίας ἐξυπηρετοῦν τά ρωσικά συμφέροντα!⁴³

---

39. Απ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Μεγάλη Ἑλληνική Ἐπανάσταση (1821-1829)*, τ. Ε΄, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 243.

40. Δ. Φαρσόλα, *Ὁ Αλέξανδρος Πούσκιν και ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση 1821-1829*, Αθήνα 2001, σ. 36-37.

41. Π. Στάμου, «Οἱ Ρῶσοι και ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821», *Ὀμιλία στή Σχολή Ναυτικῶν Δοκίμων*, Πειραιᾶς 2009, σ. 22.

42. Απ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Μεγάλη Ἑλληνική Ἐπανάσταση (1821-1829)*, τ. Ε΄, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 224.

43. Κ. Σιμόπουλος, *Πῶς εἶδαν οἱ ξένοι τήν Ελλάδα τοῦ '21*, Αθήνα 1999, σ. 112.

Οί τουρκικές φρικαλεότητες εις βάρος τῶν Ἑλλήνων, μέ ἀποκορύφωμα τόν ἀπαγχονισμό τοῦ Πατριάρχου τό Πάσχα τοῦ 1821, ἡ παραμονή τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων στή Μολδοβλαχία μετά τήν ἀποτυχία τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντη θά **προβληματίσουν περισσότερο τόν Τσάρο**, πού ἀμφιταλαντεύεται μεταξύ τῶν φιλεισηνικῶν προτάσεων καί τοῦ πνεύματος τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἀπό στενοῦς του συμβούλους καί τῶν προτεινομένων εἰσηγήσεων γιά ἐμπόλεμη ἐπίλυση τῶν διαφορῶν μέ τούς Τούρκους. Μέ δύο ἐγκυκλίους του, ὁ **Ρώσος πρεσβευτής Στρογανόφ**, ἀποκαλύπτει στούς πρώτους μῆνες τοῦ 1821, τήν ἐπίσημη ρωσική πολιτική. Συγκεκριμένα, ἔδωσε, μέ τήν μέν πρώτη (9/21 Μάρτη 1821), **ἐντολές στά ρωσικά προξενεῖα στήν Ἀνατολή νά τονίζουν, ὅτι ἡ Ρωσσία εἶναι παντελῶς ἀμέτοχη ὅσων ἔχουν γίνει στή Μολδοβλαχία ἀπό τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη (στρατηγός τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ) καί τούς συνεργάτες του, μέ τή δεύτερη (4/16 Ἀπρίλη 1821) δέ ἀνακοίνωσε πῶς ὁ Τσάρος καταδίκαιζε τόν Ὑψηλάντη⁴⁴.**

Μέ τήν ἔναρξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, **τά μέλη τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καί τά Εὐρωπαϊκά κράτη λησμόνησαν τίς «ἀρχές νομιμότητας» καί τό κάθε κράτος πῆρε θέση, κατά τό συμφέρον του⁴⁵**. Κατά τήν Ρωσίδα ἱστορικό Ὀλγα Μπορίσοβνα Σπάρο, ἡ Ρωσσία ἦταν **ἡ πρώτη πού ἐγκατέλειψε τίς ἀρχές τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας**. Αὐτή ἡ ρωσική ἀποψη ἔχει μεγάλη σημασία, ἄν ληφθεῖ ὑπόψη τό γεγονός, ὅτι ἕνα ἄλλο μέλος τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἡ Αὐστρία τοῦ Μέττερνιχ, ἀντιδροῦσε συνεχῶς σέ κάθε πολιτική πού θά βοηθοῦσε τήν ἀπελευθέρωση τῶν βαλκανικῶν λαῶν καί τῶν Ἑλλήνων!⁴⁶ Εἶναι ἀρεκτά ρεαλιστική ἡ ἐξήγηση τῆς Σπάρο γιά τούς πραγματικούς λόγους πού ὤθησαν τήν ἐπίσημη ρωσική πολιτική νά μεταλλαχθεῖ. Ἡ ἴδια γράφει σχετικά: «...Ἡ τσαρική κυβέρνηση καί ἡ αὐλή της ἐπέδιωκαν νά κυριεύσουν μιά σειρά ἀπό σημεία στηρίγματα στό Δούναβη, στά βόρεια καί στά ἀνατολικά παράλια τῆς Μαύρης Θάλασσας, καί ἀκόμα νά ἐξαπλώσουν τήν ἐπιρροή τους στά ἀνασγκροτημένα Βαλκάνια κράτη καί στήν Ελλάδα...»⁴⁷.

Ἀφοῦ μεσολάβησε στίς 6/7/1821 τό ρωσικό τελεσίγραφο, μέ τό ὁποῖο παρουσιάζεται ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση ὡς ξεσηκωμός

---

44. Γ. Ἀρς, *Τό κίνημα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας στή Ρωσσία*, δ.δ., Μόσχα 1970, σ. 99.

45. Ο. Μπορίσοβνα Σπάρο, *Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος καί ἡ Ρωσσία, 1821-1828*, Μόσχα 1965, σ. 8.

46. Ο. Μπορίσοβνα Σπάρο, *Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος καί ἡ Ρωσσία*, σ. 8-9.

47. Μπορίσοβνα Σπάρο, *Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος καί ἡ Ρωσσία*, σ. 9.

καταδυναστευομένου από βάρβαρο δυνάστη έθνους κι όχι ως στασιαστική εξέγερση ύποκινούμενη από «διεθνείς ανατροπές», **τήν άνοιξη του 1822, ο Τσάρος Αλέξανδρος, εμφανίζεται απρόθυμος νά πολεμήσει έναντιον του Σουλτάνου!** «Εγένετο», μάλιστα, όπως γράφει ο Π. Καρολίδης, «είρηνικός, συντελεσάντων εις τούτο τών άγγελθέντων υπό του άδελφου αυτού αντιβασιλέως τής Πολωνίας μεγάλου δουκός Κωνσταντίνου (του πρότερον ύποψηφίου Έλληνας αυτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως) περί επικειμένης επανάστασεως τών Πολωνών εν περιπτώσει πολέμου και τής εκραγείσης επανάστασεως εν Ισπανία»⁴⁸. Στις έαρινές συζητήσεις Ρωσσίας και Αυστρίας, άπεσταλμένος του Τσάρου ήταν ο Τάτιστσεφ, στον όποιο ο Μέττερνιχ ειπε ότι ή Αυστρία θά έγκατέλειπε τούς Ρώσους, εάν κήρυτταν τον πόλεμο κατά του Σουλτάνου και ότι μόνο για βελτίωση τής τουρκικής διοίκησης μπορούσαν νά γίνουν διαπραγματεύσεις και **όχι για τή δημιουργία ήμιανεξαρτήτου Ελλάδας**. Και ενω αποφασίστηκε νά γίνει μιά νέα Σύνοδος τών ήγεμόνων τής Ευρώπης, ο Τσάρος, για νά έχει τή σύμπραξη τών συμμάχων του, θά έπρεπε, κατά τό Μέττερνιχ, νά «θυσιάσει» τον Ι. Καποδίστρια⁴⁹. **Πράγματι, ή τσαρική αυτή πολιτική επέφερε και τήν απομάκρυνση του Ι. Καποδίστρια από τή ρωσική Αύλή πρό τά τέλη του θερους του 1822**⁵⁰.

Σύμφωνα μέ τήν Σπάρο οι Έλληνες επαναστάτες στήριζαν μεγάλες έλπίδες στη ρωσική βοήθεια, όταν ξεκινούσαν τις κινήσεις εξέγερσης στις Παραδουνάβιες περιοχές. Οι ήγέτες τής εξέγερσης ήσαν βέβαιοι για τή βοήθεια τής Ρωσσίας και τήν ύπόσχονταν στό λαό. Η Σπάρο έπισημαίνει ότι «... Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, στις εκκλήσεις του προς τούς κατοίκους τής Μολδαβίας, και τής Βλαχίας, ο Παπαφλέσσας και ο Τσακάλωφ στις τολμηρές τους όμιλίες προς τούς κατοίκους τής Πελοποννήσου, δήλωναν πώς μόλις αυτοί ύψώσουν τή σημαία τής Έπανάστασης, τά ρωσικά συντάγματα θ' αρχίσουν νά τσακίζουν τά στρατεύματα τών κατακτητῶν τους...»⁵¹. **Διαψεύστηκαν οίκτηρά!** Σχετικά μέ τον Καποδίστρια μεγάλη μερίδα τής ρωσικής ιστορικής σκέψης παραδέχεται ότι «ήταν φλογερός φίλος τής Ρωσσίας και πίστευε πώς ή Ελλάδα θά μπορέσει νά αποκτήσει τήν

---

48. Π. Καρολίδης, *Ιστορία τής Ελλάδος μετ' εικόνων*, Κατερίνη 2006, σ. 58.

49. Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Έλληνισμού*, σ. 229.

50. Ο. Μπορίσοβνα Σπάρο, *Η άπελευθέρωση τής Ελλάδος και ή Ρωσία*, σ. 111.

51. Μπορίσοβνα Σπάρο, *Η άπελευθέρωση τής Ελλάδος και ή Ρωσία, 1821-1828*, σ. 36.

ἀνεξαρτησία της μόνον μέ τή βοήθεια τοῦ μεγάλου κράτους τοῦ βορρά...»⁵².
Ὅλα αὐτά ἀπεδείχθησαν φρουδες ἐλπίδες.

Ἄλλωστε, τίς ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων γιά βοήθεια ἀπό τή Ρωσία συντηροῦσαν καί ἐξέτρεφαν καί οἱ Ρῶσοι πρόξενοι καί διερμηνεῖς πού ὑπῆρχαν στίς ἐμπορικές πόλεις καί τά λιμάνια, μέσα καί ἔξω ἀπό τήν Ἑλληνική περιοχή. Οἱ περισσότεροι ἀπό αὐτούς ἦσαν Ἑλληνες ἢ ἐλληνικῆς καταγωγῆς, πολλοί ἀπό ἐκείνους πού εἶχαν σταδιοδρομήσει στό ρωσικό στράτευμα μετά τό Β΄ Ρωσοτουρκικό πόλεμο ἢ εἶχαν μετοικήσει στή Ρωσία ἀποφεύγοντας τούς διωγμούς τῶν Τούρκων. Ἀρκετοί ἀπό τούς ἐπίσημους αὐτούς ἀπεσταλμένους ἐκπροσώπους τῆς Ρωσίας ἔγιναν Φιλικοί. Ἐπίσης βοήθησαν τόν ἀγώνα στήν ἐλληνική περιοχή, μέ τήν ἀσυλία πού εἶχαν καί τό δικαίωμα προστασίας τῶν ὁμοδόξων, κρύβοντας ἐπαναστάσεις, μεταφέροντας ὄπλα καί παρέχοντας ὑποστήριξη μέ παραστάσεις στή σουλτανική κυβέρνηση γιά τίς ἀδικίες καί ἀυθαιρεσίες τῶν ὑπαλλήλων της εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων.

Ἐπὶ τούτων ὅτι ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος Α΄, ἄλλαξε στάση ἔναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγώνα γιά ἀνεξαρτησία, ἀλλά ἡ ἀλλαγή αὐτή φαίνεται νά παρουσιάζεται ὡς θρησκευτική ὑποστήριξη τῶν ὁμοδόξων Ἑλλήνων καί πάντα ἐκδηλώνεται ἀντιμετωπίζοντας τό ἐλληνικό πρόβλημα ὡς θρησκευτικό. Ἔτσι μετά τόν ἀπαγχονισμό τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, ὁ Ρῶσος πρέσβης πρότεινε στούς πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καί Αὐστρίας στήν Πόλη νά ἐπιδώσουν κοινό διάβημα στό σουλτάνο γιά τίς μαζικές σφαγές τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἀγγλος πρέσβης, λόρδος Στρένγκφορντ ἀρνήθηκε τήν πρωτοβουλία τοῦ Ρώσου συναδέλφου του⁵³. Σταδιακά ἀρχίζει νά διαφαίνεται ἡ νέα ἐπίσημη ρωσική πολιτική, μέ κάποια διπλωματική παρέμβαση στή ἐλληνοτουρκική διένεξη. Ἡ Ρωσία παρέχει διαβατήρια στούς Ἑλληνες τῆς Κωνσταντινούπολης, ὥστε νά σωθοῦν ἀπό τούς διωγμούς⁵⁴. Ἡ ρωσική διπλωματική παρέμβαση ἐκδηλώνεται ἐπίσης ἔντονα κατά τήν ἔναρξη τῆς ἐπανάστασης μέ διάφορα διαβήματα τοῦ Ρώσου πρέσβη στήν Κωνσταντινούπολη. Ὅταν ἡ Πύλη ἀξιώνει ἀπό τό Ρώσο πρέσβη νά ἀπελαθοῦν ὅλοι οἱ Ἑλληνες πού ἔχουν καταφύγει στή Ρωσία, γιατί εἶναι ἐγκληματίες, ὁ Στρογανόφ ἀπέρριψε τό

---

52. Μπορίσοβνα Σπάρο, *Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ελλάδος καί ἡ Ρωσία*, σ. 37.

53. Ε. Φεοκτίστωφ, *Ὁ ἀγώνας τῆς Ελλάδας γιά ἀνεξαρτησία*, Ἀγία Πετρούπολη 1951, σ. 64.

54. Π. Στάμου, «Οἱ Ρῶσοι καί ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821», σ. 30.

αίτημα, μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι παρέχεται ἄσυλο στούς Ἑλληνας στό ὄνομα τῆς χριστιανοσύνης καί τοῦ ἀνθρωπισμοῦ⁵⁵.

Ἡ ἰδέα τῆς ὑποστήριξης τοῦ ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων γιά τήν ἀπελευθέρωσή τους ἦταν πολύ δημοφιλής σέ ὅλα τά στρώματα τῆς ρωσικῆς κοινωνίας. Ἀρκεῖ νά ἀναφέρουμε ὅτι τό φθινόπωρο τοῦ 1822 ἡ Ἱερά Σύνοδος ἐκδίδει ἐγκύκλιο γιά συγκέντρωση ὑλικῆς βοήθειας γιά τοὺς Ἑλληνας πρόσφυγες καί αἰχμαλώτους. Στόν κύκλο αὐτό δίνεται ἐπίσης ἐντολή γιά διεξαγωγή ἐνυπόγραφου ἐράνου μεταξύ τῶν κληρικῶν, ὡς καί προσφορά ἱερῶν σκευῶν ἀπό χρυσό καί πολύτιμους λίθους.

Εἶναι ἡ ἐποχή πού ἔνα κύμα φιλελεύθερων κύκλων στή Ρωσία συγκεντρώνει 300.000 ρούβλια γιά τήν ἐξαγορά ἀπό τήν Τουρκία Ἑλλήνων αἰχμαλώτων. **Τά χρήματα τελικά κατασχέθηκαν ἀπό τόν Τσάρο.** Δόθηκε ἔτσι στόν Ἀλέξανδρο Α΄ ἡ εὐκαιρία νά δικαιολογηθεῖ, ὅτι ὑπερασπίζει τοὺς Ἑλληνας ὡς χριστιανούς, ἀλλά τοὺς ἐπικρίνει ὡς ἐπαναστάτες.

Ἀπαιτεῖται ἰδιαίτερη προσοχή στή συναγωγή συμπερασμάτων ἀναφορικά μέ τή συμμετοχή καί τήν ὑποστήριξη τῆς Ρωσίας στήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας τό 1821. Ἡ ἐπίσημη ρωσική διακυβέρνηση ὑπό τήν ἐξουσία τοῦ Τσάρου Ἀλέξανδρου Α΄ αὐτονόητα δέν ἐπιθυμοῦσε καμία ἀνάμειξη στήν Ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων καθώς ἡ Ρωσία δέν ἦταν προετοιμασμένη νά ἀντισταθεῖ στίς ἐπιταγές τῆς ἐνωμένης Εὐρώπης ριψοκινδυνεύοντας τή συμμετοχή της σέ ἕνα νέο πόλεμο. Ὁ Τσάρος ἀποκήρυξε τό κίνημα τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη ὑπηρετώντας οὐσιαστικά μιά ἀνθελληνική πολιτική, ἡ ὁποία δέν ἦταν οὔτε συγκυριακή ἀλλά οὔτε καί ἑτεροκίνητη⁵⁶. Οἱ λιγοστές φιλικές διπλωματικές κινήσεις τοῦ Τσάρου πρὸς τήν Ἑλλάδα ἔχουν τόν χαρακτήρα θρησκευτικῆς ὑποστήριξης πρὸς τοὺς Ἑλληνας στό πλαίσιο τῆς μονοδιάστατης ἐμφάνισης τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος ὡς θρησκευτικοῦ.

Ἡ ἱστορική ἀλήθεια βρίσκεται στό γεγονός, ὅτι φιλέλληνες Ρῶσοι ἀλλά καί Ἑλληνας ἢ ἑλληνικῆς καταγωγῆς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν σταδιοδρομήσει στό ρωσικό στράτευμα, ἐνίσχυσαν παντοιοτρόπως, τοὺς ὁμόδοξους ὑπόδουλους Ἑλληνας στόν μακροχρόνιο ἀπελευθερωτικό Ἀγώνα τους, ὁ ὁποῖος πραγματοποιήθηκε ἐπιτυχῶς καί χωρίς τή συμμετοχή καί τήν ὑποστήριξη τῆς ἐπίσημης Ρωσίας! Τό μόνο πού

---

55. Π. Στάμου, «Οἱ Ρῶσοι καί ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821», σ. 31.

56. Απ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, σ. 228.

δέν είναι αληθές είναι, ότι ή Ελλάδα χωρίς τή βοήθεια τής Ρωσσίας δέν θά είχε απελευθερωθεϊ, όπως ανιστόρητα καί αλαζονικά ύποστηρίζει ό Μητροπολίτης Ίλαρίων.

8. Εκείνο βέβαια πού δέν ένδιέφερε τούς αναγνώστες τής Συνέντευξης του Σεβασμιωτάτου είναι ή αναφορά στό πρόσωπό μου, σέ μεταβάσεις μου στη Μόσχα καί ή προσπάθειά μου νά έκμάθω τή ρωσική γλώσσα. Είναι αληθές, ότι ό Σεβασμιώτατος μέ διευκόλυνε ποικιλοτρόπως κάθε φορά πού μέ τήν άδεια του Οικουμενικού Πατριάρχου, έλεύθερος από λοιπές ύποχρεώσεις, είχα τή δυνατότητα νά φιλοξενηθώ στην Ακαδημία του Αγίου Σεργίου. Μέ διευκόλυνε επίσης στη έκδοση τής απαραίτητης βίζας στην ρωσική Πρεσβεία έδω στην Αθήνα μέ τήν πρόσκληση πού μου έστειλε. **Δέν έχω παρά νά εκφράσω μία ακόμα φορά τίς θερμές μου εύχαριστίες.** Η παραμονή μου στη Ρωσία ήταν για μένα μία ξεχωριστή εύλογημένη έμπειρία. Η γλώσσα ήταν τό μέσο. Απαραίτητη για νά μπορεϊ κανείς νά επικοινωνει μέ τούς ανθρώπους, νά γνωρίζει τήν κοινωνία, τήν Έκκλησία, τίς θεολογικές σπουδές, τήν πολιτική καί τό κοινωνικό περιβάλλον. Έτσι έμαθα πολλά, καινούργια καί διαφορετικά, γνώρισα πολλά καί πολλούς, θαύμασα πολλά, **άλλά άπόρησα καί διερωτήθηκα για πολλά. Κυρίως θαύμασα τήν άγνή πίστη του ρωσικού λαού.** Δέν έχω καμιά δυσκολία νά πώ, ότι αυτή μέ στήριζε καί μέ δίδαξε. Παρότι λοιπόν έχω πολλές άγαθές αναμνήσεις καί παρότι, εάν μου δοθεϊ ή εύκαιρία, θά ξαναπάω στη Ρωσία, όταν περάσει ή μάστιγα του κορονοϊού, αυτό δέ σημαίνει, ότι θά ήθελα νά μείνω για πάντα εκεί. **Η έλευθερία, ό σεβασμός στον αντίπαλο καί τήν διαφορετική γνώμη καί ή δημοκρατία είναι άγαθά πού μόνο όταν αισθανθεϊς νά απειλούνται, καταλαβαίνεις βαθύτερα τήν άξία τους.** Ό καθένας βέβαια πρέπει νά ζήσει στό περιβάλλον πού γεννήθηκε καί νά παλέψει μέσα σ' αυτό. Παντου ύπάρχουν δυσκολίες καί προβλήματα. Τό σημαντικότερο βέβαια είναι τό πώς αισθάνεται κανείς μέσα του.

Όλα αυτά όμως καί πολλά άλλα άφορούν έμένα καί δέν ένδιαφέρουν τούς αναγνώστες. Εκείνο όμως πού διέκρινα στα εύγενικά λόγια του Σεβασμιωτάτου είναι ένα **ένδόχυμο παράπονο**, εάν βεβαίως κατάλαβα καλά. Τό παράπονο, ότι εγώ ό εύεργετηθείς, στρέφομαι κατά τών εύεργετών μου. Εκείνο όμως πού αισθάνομαι, είναι θλίψη καί πόνος, κάθε φορά πού πρέπει νά εκφράσω τή διαφωνία μου μέ θέσεις καί πράξεις του Πατριαρχείου Μόσχας. Αισθάνομαι πόνος, γιατί τό Πατριαρχείο Μόσχας

ἀπειλεῖ τήν ἐνότητα τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Αἰσθάνομαι πόνο γιά τήν ἐπιδιωκόμενη ἀνατροπή τῆς κανονικῆς τάξεως. Αἰσθάνομαι πόνο γιά τίς πολλαπλές παραβιάσεις τῆς κανονικῆς τάξεως. Αἰσθάνομαι πόνο γιά τή διακοπή τῆς μεταξύ μας κοινωνίας.

Μπροστά σ' αὐτή τήν κατάσταση, ὅπως τήν ἀντιλαμβάνομαι, ἐκφράζω τή θέση μου χωρίς κάποια ἐμπάθεια. Τό νά μιλήσω καί νά μή γράψω κάτι, αὐτό εἶναι ἀδύνατο. Ἴσως αὐτό θά περίμενε ὁ Μητροπολίτης Ἰλαρίων. **Ἡ ἐλευθερία τῆς ἔκφρασης εἶναι θεῖο δῶρο καί κατάκτηση τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.** Καί ἐν προκειμένῳ πέρα ἀπό τά ἱστορικά καί κανονικά ἐπιχειρήματα πού θεωρῶ ἀκλόνητα, θεωρῶ, ὅτι ἕνας λαός τόσων ἑκατομμυρίων δικαιούται νά εἶναι μιά Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία, ὅπως εἶναι καί οἱ ἄλλες 14. **Ὅσες φορές συναντήθηκα μέ τό Σεβασμιώτατο δέν κάναμε κάποια συναλλαγή οὔτε ἀνέλαβα κάποια δέσμευση.** Ἄλλωστε δέν εἶχε προκύψει τότε ἀκόμα τό θέμα. Μέ ὅλα αὐτά δεδομένα θεωρῶ, ὅτι καλῶς ἔπραξε τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί ἀπέδωσε τήν αὐτοκεφαλία καί ὅσο μπορῶ θά στηρίζω τήν ἀπόφαση αὐτή ὡς εὐρισκόμενης στά πλαίσια τῆς κανονικότητος.

Γιά τόν Πατριάρχη Βαρθολομαῖο μπορεῖ, κανεῖς ἐφ' ὅσον τοῦ τό ἐπιτρέπει ἡ συνείδησή του, νά λέει ὅ,τι θέλει. **Ἡ δική μου συνείδηση ὑποκλίνεται στό ἄνθρωπο πού παρά τίς ἀντιξοότητες τόσο στή σύνοδο τῆς Κρήτης, ὅσο καί μέ τήν ἀπόδοξη Αὐτοκεφαλίας στήν Οὐκρανία παρέμεινε πιστός στή δογματική καί κανονική παράδοση τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.** Σ' αὐτά δέν ὑπάρχουν καί δέν μποροῦν νά γίνουν συναλλαγές.

Εὐχομαι εἰλικρινά νά εἶναι βραχύ τό διάστημα τῆς μεταξύ μας διάστασης. Κάποια πράγματα γιά νά συνειδητοποιηθοῦν χρειάζονται χρόνο, ἐνῶ ἡ ἀλήθεια εἶναι πολλές φορές δυσβάστακτη καί πικραίνει. **Ἀλλά καί σέ αὐτό τό διάστημα τῆς ἀκοινωνησίας ἡ ἀγάπη μου καί ἡ ἐκτίμησή μου γιά τόν πιστό λαό τοῦ Θεοῦ στήν Ρωσσία θά παραμένει ἀμετάπτωτη.**